

Frihet til å trykke hva man vil –
ansvar for ikke å trykke alt

Ytringsfrihet og redigeringsansvar

25. februar 2006 ble *Berita Petang Sarawak* den tredje malaysiske avisen som ble tvunget til å innstille utgivelser fordi den hadde trykt de nå så omtalte Muhammed-tegningene. Dagen før ble redaktøren av det indiske ukemagasinet *Shabdarth* arrestert av samme grunn, til tross for at tegningene hadde illustrert en artikkel som oppfordret pressen til *ikke* å publisere artikler og karikaturer som kunne virke støtende på troende. Ifølge World Editors Forum har mer enn 110 aviser og tidsskrifter i omtrent 50 land publisert tegningene ved utgangen av februar 2006 (1). Redaktørene har møtt høyst forskjellige reaksjoner – fra hyllest for å ha forsvart ytringsfriheten til å bli sparket fra jobben, fengslet og motta drapstrusler.

Det er ikke bare Muhammed-tegningene som har ført til reaksjoner mot redaktører i det siste. På Filippinene ble den viktigste opposisjonsavisen stengt 24. februar 2006 – ifølge myndighetene for å opprettholde ro og orden etter et kuppforsøk. Man behøver ikke gå langt eller til ekstreme ytringer for å registrere at redaktørjobben kan være utsatt: Før jul ble redaktøren av det islandske legetidsskriftet sparket fordi han hadde publisert et leserinnlegg som tidsskriftets eier fant upassende (2). 23. februar 2006 måtte redaktøren av det kanadiske legetidsskriftet forlate sin stilling, etter alt å dømme fordi den kanadiske legeföreningen var uenig i hans redaksjonelle linje (3). En redaktør kan kritiseres for to ting: å publisere for mye, noe som ikke skulle kommet på trykk, eller å publisere for lite, ved å sile vekk noe som skulle vært offentliggjort. Begge deler vekker reaksjoner.

Ikke bare trykte medier har utløst diskusjoner om sensur og ytringsfrihet etter nyttår. Det har også de amerikanske firmaene som eier Google og Yahoo. Begge søkemotorene har gått med på at ytringer som kan være kritiske til det kinesiske regime, filtreres bort. Samme søkeord gir helt forskjellige oppslag i og utenfor Kina! Google og Yahoo blir en del av det kinesiske sensurapparat. Til gjengjeld får firmaene tilgang til et gigantisk marked, og kineserne får tilgang til en viktig tjeneste. Motytelsen er at de kinesiske makthaverne får styre noe av innholdet.

Disse eksemplene viser hvordan viktige prinsipper testes. Begreper som fri presse, redaktøransvar og ytringsfrihet blir ikke lenger abstrakte når konkrete saker kan resultere i tap av jobb, frihet eller endog liv. Ytringsfrihet er viktig, men må av og til veies mot andre hensyn. Alle land og kulturer har normer som betoner at man ikke skal si alt man kunne si, og at man ikke med vilje skal si noe som er støtende og som kan utløse sorg eller raseri. Men hvor grensen går for hva som er støtende eller krenkende, varierer både med personer og kulturer. Når man i hverdagen har krysset en slik grense, kan man forsvare seg med at «Du må da tåle en spøk» eller beklage ved å si «Jeg mente det ikke slik». Det norske Storting har normer for parlamentariske uttrykk som håndheves av presidenten. Kringkastingsrådet har diskutert Otto Jespersens røffe form. «Ytringsfrihed bør finde Sted» heter det i Grunnloven § 100. Men det er grenser for hva vi bør si og kan si – både privat og offentlig.

Også i Tidsskriftet får vi sterke reaksjoner fra leserne med hensyn til hva vi ikke burde ha trykt og hva som burde ha kommet på trykk. Ikke sjelden møtes avgjørelser om at redaksjonen ikke finner

en artikkel trykkeverdig, med reaksjonen om at vi driver «sensur». Andre ganger blir vi møtt med påstander om at vi ødelegger Tidsskriftet hvis vi setter en bestemt artikkel på trykk. Det skjer også at potensielle forfattere «truer» med å la være å publisere i Tidsskriftet dersom vi ikke følger deres råd – i den ene eller andre retning. Men det er dette som er redaksjonens oppgave – å redigere.

Å trykke noe i et tidsskrift er forskjellig fra å komme med en privat ytring eller skrive noe i en blogg, som kun står for avsenderens egen regning. Et tidsskrift retter seg både mot et bestemt publikum og mot offentligheten – det er det som ligger i begrepene «publikasjon» og «offentliggjøre».

Redaktøren har derfor et bestemt ansvar: å sortere vekk det som det ikke er hensiktsmessig å sette på trykk og å få frem ulike synspunkter for offentligheten. Samtidig har redaktører en særskilt frihet. Denne rolledefinisjonen er nedfelt både i redaktørplakaten og i Norge også gjennom andre lover og bestemmelser, for eksempel om kildevern, «Vær-varsom-plakaten» osv.

I et demokratisk samfunn har tidsskrifter en videre rolle og ytringsfriheten en utvidet funksjon. Retten til frie ytringer skal nettopp åpne for kritikk av både etablerte sannheter og «the establishment» – som ofte faller sammen. I et forskningstidsskrift er dette også kjernen i virksomheten – å utfordre det vi tror vi vet, å kullkaste gamle sannheter og å detronisere oppfatninger som ikke holder.

Det vi har lært av de siste ukers debatt, er at ytringsfriheten ikke er en personlig rett til å si hva man vil, men en viktig rett for å sikre andre verdier og skape et godt samfunn. Muligheten for kritikk av alle slags makthavere, anledningen til å prøve alle oppfatninger og anskuelser og argumentere rundt ulike syn, er det som driver et samfunn fremover. Men skal vi få et godt samfunn, må ytringsfriheten balanseres mot respekten for andres rett til å mene og tro det de vil og forståelsen av at ytringer virker forskjellig på forskjellige mennesker – både privat og offentlig. Skal åpenhet kombineres med toleranse, behøver vi ikke alltid si alt vi mener og føler – akkurat på den måten vi selv synes er mest treffende.

For en redaktør betyr dette en balansegang mellom å slippe til og å stenge ute. Og i balansen mellom å publisere det som «aldri skulle vært på trykk» og *ikke* å trykke det som er ubehagelig men «absolutt bør komme frem», må man hele tiden også skjele til formen – ikke bare hva som sies, men hvordan det uttrykkes.

Charlotte Haug
redaktør

Litteratur

1. www.rsf.org/print.php3?id_article=16416 (27.2.2006).
2. Feiring E. Gav redaktøren sparken. Tidsskr Nor Lægeforen 2006; 126: 284–5.
3. www.tidsskriftet.no/pls/lts/pa_lt_visNyhet?vp_id=10430 (27.2.2006).